CÂTEVA PSEUDODERIVATE DIN LEXICUL DIALECTAL

IULIA MĂRGĂRIT

1. Sub cuvântul-titlu anunțat, am grupat câțiva termeni discutabili din punctul de vedere al creării. Ei aparțin, majoritar, vocabularului dialectal, cel puțin ca punct de plecare, unii, mai apoi, fiind preluați de dicționare. Acestea din urmă, cum este DLR, de pildă, în cazurile date, sub aspectul originii, în paragraful rezervat etimologiei, indică analize specifice derivării. Întrucât soluțiile menționate nu ni se par convingătoare, în cele ce urmează, prezentăm câteva situații de acest fel şi „contrapropunerile" corespunzătoare.

2. Domnar. Cu înțelesul „boier", termenul este cunoscut în aria nord-vestică a dacoromânei (v. DLR s.v.). După acelaşi dicționar, *domnar* reprezintă un termen popular, deşi este atestat exclusiv pentru Maramureş, în numai trei surse (Bud, P.P., 44, Bârlea L.P.M., DR, IV, 1038)[1] şi, exclusiv, pentru secolul trecut: *Celuit-o* [= a înşelat-o], *celuit, / Un fecior de* ***cărturar***[2]*, / Pe o fată de* ***domnar*** (Bârlea, L.P.M., I, 49). Ca mod de formare, DLR menționează analiza *domn* + suf. *-ar*, poate în virtutea posibilității de separare a celor două elemente: baza nominală şi sufixul *-ar*. Obiecția fundamentală pe care o avansăm se datorează faptului că între termenul primar şi cel secund nu există deosebiri de sens, căci ambii semnifică „boier, stăpân": *Când a fost Horia-mpărat, / Toți* ***domnii*** [= boierii, grofii] *s-au desculțat* (*Folclor transilvan.*, I, 14). *Horia bea la crăşmă-n deal, /* ***Domnii*** [= nobilii] *fug toți din Ardeal* (Odobescu, *Scrieri*, III, 553). *Avram Iancu, spaima* ***domnilor*** (Isac, *Opere*, 276)[3]. În afara aceluiaşi semantism, numele primordial şi cel creat ulterior mai prezintă o trăsătură comună: după DLR, şi *domn* constituie, de asemenea, un termen popular. Conform situației prezentate, în condițiile suprapunerii semantice *domn / domnar*, nu poate fi vorba de derivare propriu-zisă[4]

[1] La acestea, adăugăm, tot pentru aceeaşi zonă, Bîrlea, *Antologie*, Bud P.P. (cu încă o atestare), *Folclor Maram., Gl. regional*, Papahagi 1925.

[2] Cu siguranță, este vorba de o modificare a originalului, confirmată în Bârlea, I, 35 (*apud* Al. I. Amzulescu, *Balade populare româneşti*, 1964, 218), care figurează în versurile: *Fată de domnar, / Celuită d-on* ***corturar***. Substituția de paronime, de altfel, explicabilă în cazul de față, rămâne în afara interesului nostru, întrucât nu afectează demonstrația pe care ne-am propus-o. De aceea, ne-am limitat la semnalarea inadvertenței.

[3] Fragmentele illustrative sunt preluate din DLR.

[4] Claudia Tudose, *Derivarea*, 278, consideră *domnar*, *nume de agent în -ar din subclasa celor în care derivatul este sinonim cu baza*, observație de care ne delimităm parțial, reținând remarca

FD, XXXI, Bucureşti, 2012, p. 25–33

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

şi, prin urmare, nici de implicarea unui formant activ, căci aportul acestuia este nul. Relaţia *domn – domnar* relevă două sinonime, diferenţiate formal printr-un augment omonim cu particula derivativă: *-ar*. Nefiind motivată, derivarea nu poate explica formarea cuvântului. Conturarea acestuia s-ar putea datora altor cauze, contextului, de pildă, ca în următorul exemplu: *Un* ***zglotariu*** [= zlătar, ţigan] *şi-a celuit, / Tot un fecior de* ***zglotariu*** */ Pe o fată de* ***domnariu*** */* ***De domnariu*** *de cei mari* (Bud, P.P., 15). Dată fiind poziţia celor doi termeni marcaţi grafic, de elemente terminale în două versuri succesive, din necesităţi de rimă[5], se impunea, nu numai identitatea silabică a acestora (= în potenţiala variantă primitivă *zglotariu / domn*), ci şi a tranşei finale. În acest fel, înţelegem remodelarea numelui *domn*, favorizată de posibilitatea ataşării secvenţei necesare în cazul citat, corespunzătoare formantului *-ar*. Sunt situaţii când aceasta face parte dintr-o silabă finală, fără a fi particulă derivativă. Detaliul nu are importanţă, deoarece, pentru scopul urmărit, identitatea sonoră, indiferent de statutul gramatical al particulei, realizează muzicalitatea necesară: *Codrule cu frunza lată, / Pice bruma nu te bată* [...] */ Gerul nu te prăpădească, / Că eşti casă românească / Voinicii să se scutească / De* ***domnari*** *şi de* ***jendari*** */ Şi de alţi căpăi mai mari* (Bud, P.P., 44). Chiar şi în condiţia de rimă internă, când termenul influent nu constituie un derivat (*jandar*[m]), modificarea are loc, fapt din care putem deduce caracterul nonderivativ al procesului. Preluarea secvenţei *-ar*, omonimă cu o particulă derivativă, pentru ataşarea la numele simplu poziţionat simetric în structura versificată, corespunde decăderii acesteia de la statutul de sufix la acela de augment (v. *supra cărturariu, zglotariu*, iar *jendar* este asimilat derivatelor, datorită secvenţei terminale). F. Hasan 1979, 166 remarcă faptul că *pe lângă derivatele cu sufixe „adevărate" şi cuvinte cu derivative „false" şi chiar formaţii în care sufixul este substituibil cu o tranşă finală nederivativă, există şi cazuri când un derivativ nu e întotdeauna* [...] *fie „fals", fie „adevărat", ci uneori „fals", alteori „adevărat"*. La textele cu rimă, prezenţa „adaosului" asigură, exclusiv, eufonia celor două versuri, fără să modifice semantic baza augmentată. De aceea, noul termen, cu o structură extinsă, nu

asupra sinonimiei dintre cuvântul simplu şi cel cu augment, dar în alţi termeni. Menţionăm faptul că şi Finuţa Hasan 1979, în recenzia cărţii citate (SCL, XXX, 168), atribuie acelaşi calificativ termenului în discuţie, dar şi altora la fel de discutabili (v. *infra*), obiecţiile autoarei îndreptându-se în altă direcţie: *Curioasă apare şi înglobarea la numele de agent a unor* ***derivate*** *despre care se spune că sunt sinonime cu baza, baza nefiind nici ea nume de agent:* ***domnar*** *„boier"*, ***stolnicar*** *„stolnic"*, *văduvar etc.* (p. 278). L. Ghergariu 1961, 462, în recenzia asupra volumului *Gl. regional* de V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu din CL, VI, 2, 461–464, susţine un punct de vedere similar în legătură cu termenul în discuţie: ***Lemnar****, cu sensul de „şoporon unde se ţin lemnele", e dat ca* ***derivat*** *de la* ***lemn*** *cu sufixul* ***-ar****, în schimb cuvântul* ***lingunar*** *„cutie în care se ţin lingurile" nu are dată etimologia. La fel sunt tratate şi* ***colţar, domnar, drodar***.

[5] Afirmaţia Claudiei Tudose, *op. cit.*, 187, privind încadrarea lui *domnar* între puţinele *derivate a căror folosire s-ar putea explica prin necesităţile rimei*, am amenda-o substituind *folosire* prin *creare*.

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

constituie decât un pseudoderivat. Că lucrurile s-au petrecut întocmai, respectiv, argumentul pentru o astfel de ipoteză, l-ar putea oferi unele formații similare, identificate în creații de aceeaşi factură, adică în versuri culese din aceeaşi zonă: *Pe cel vârvuț de muncel* [...] *Trecuşi tri păcurărei! / Cei mai mari îs veri* ***primari****, / Cel mai mic îi* ***străinar*** (*Folclor Maram.* 95/109). Crearea contextuală a termenului *străinar* se explică într-un mod asemănător, prin presiunea şi atracția versului anterior, mai precis a lexemului *primar*. Pentru realizarea rimei, *primar* impune un cuvânt cu aceeaşi tranşă finală în structura cuvântului simetric.

Muzicalitatea versurilor astfel realizată, prin termenii de încheiere ale acestora, a constituit o exigență atât de importantă, încât s-a exercitat aceeaşi atracție chiar asupra unor elemente deja angajate în rimă internă: *Sus în vârvu muntelui, / Su*[b] *crucița bradului, / Era tri păcurărei, / Cu oile pângă ei* [...] / *Cei mai mari şi-s veri primari, / Cel mai* ***mic*** *îi* ***streinic*** (*ibid.*, 108/94). În urma exigenței de satisfacere a rimei externe se poate constata modificarea produsă: *Pe cel vărvuț de muncel, / Florile dalbe, / Trecuşi tri păcurărei. / Cei mai mari is veri primari, / Cel mai mic îi* ***străinar*** (*ibid.* 109/95). Formație inedită şi circumstanțial-contextuală, nepreluată de dicționare, *străinar* a rămas, probabil, în stadiul unei atestări unice. În schimb, *domnar* a dobândit autonomie, desprinzându-se din limitele constrictive ale versificației rimate. În acest sens, prezența termenului, în afara relației simetrice impuse de rimă, o putem considera drept context diagnostic: „*Fă-te, turcuț, ce te-oi face!*” „*— M-oi face o ruj-albastră / La* ***domnari*** *pe cea fereastră!*” [...] / *„Fă-te, mândră, ce te-i face, / Că şi eu încă m-oi face, / M-oi băga la cei* ***domnari****, / N-oi cere altă simbrie, / Ca ruja să mi-o dea mie”* (Papahagi 1925, 94/45). Şi mai convingătoare, în aceeaşi direcție, sunt textele în proză, înregistrate la date diferite, în cadrul cărora reperăm termenul amplificat, dar în afara oricărei relații simetrice: *La* ***domnari*** *pare-le rău că s-o dus ungurii de-aici, că amu nu-i barță* [= impozit], *nu-i nimica. De când o zinit rumânii o picat aeste de-atunci* (*ibid.*, 174/DLXI). *Zmău s-o ținu*[t] *tare, c-o fo*[st] *cinsprece capuri amu. Când o ieşit afară* [...] *răgnit-o de şi împăratu o picat ... de pe scaun di-aco*[lo], *s-o spărict toți, câți* ***domnari*** *o fo*[st] *acolo, tăț s-o spăriet* (Bârlea, *Antologie*, I, 375). Asemenea contexte atestă autonomia termenului astfel modelat, cu alte cuvinte, intrarea sa în uz necondiționată de prezența unor elemente de sprijin, cu rol hotărâtor, exclusiv pentru perioada de început.

3. Stolnicar. Termenul, absent din dicționare, la nivelul graiurilor munteneşti, face parte din lexicul specializat al nunții şi reprezintă, ca origine, o „extensiune” a mai cunoscutului *stolnic*[6]. Acesta din urmă, la rândul lui, aparține terminologiei specializate a curții domneşti din epoca feudală, ieşind din uz odată cu perimarea realităților astfel denumite. Preluarea termenului în protocolul nunții țărăneşti a constituit modalitatea de supraviețuire prelungită în cadrul

[6] „Titlu dat în Evul Mediu, în țările române, boierului care se ocupa de masa domnului şi, uneori, îl servea, gustând înaintea acestuia mâncărurile, spre a dovedi că nu sunt otrăvite şi care avea grija aprovizionării curții domneşti, a depozitelor cu alimente; boier care avea acest titlu” (v. DLR s.v. 1.).

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

palierului dialectal. Astăzi „învechit şi popular”, *stolnic* desemnează „persoana care face invitaţiile, conduce alaiul, pregăteşte şi serveşte masa, toarnă băutura în pahare sau are alte atribuţii la nunţi, ospeţe” (v. DLR s.v.). De aceea a pătruns şi se păstrează în textele oraţiilor de nuntă: *Unde-i **stolnicul** de casă, / Cu bun răspuns să ne iasă?* (Sevastos, *Nunta*, 121). Materialele dialectale culese din aria sudică a dacoromânei, în ultimul timp, atestă cursul şi actualitatea termenului în toate provinciile componente: Oltenia (AFLR, pct. 900, 904, 908); Muntenia (AFLR: pct. 733, 735, 746, 748, 751; TDM III, pct. 837, 838, 847); Dobrogea (AFLR: pct. 881, 886, 898). Atribuţiile persoanei cu această denumire, rezultă clar din textele culese: *Vine **un stolnic** cu plosca cu vin, invită şi pe vecini* [...] *Dacă eşti **stolnic**, te duci să dai omului o mână de ajutor* [la pregătirea şi desfăşurarea nunţii] (pct. 886).

În acelaşi lexic specializat al nunţii, alături de *stolnic*, a apărut un termen inedit: *stolnicar*.

Textele demonstrează şi în acest caz, sinonimia dintre termenul primordial şi termenul secund[7]: *Şi ... vine, şi ginerele are doi băieţi, care se cheamă **stolnicari**. Şi merg după braji. Şi aduce opt braji: doi la mireasă, doi la ginere, doi la naş* (TDO, pct. 901, Câineni, Vâlcea, 2). *Înainte, când m-am căsătorit eu, veneau la fedeleş*[8] *numai **stolnicari*** (pct. 671, Boişoara, Vâlcea – DGS, III, s.v.). Remodelarea *stolnic* > *stolnicar*, cu rezultatul evident, dezvoltarea unui cuplu sinonimic „intrafamilial”, se explică prin atracţia sau sub presiunea altor termeni din vocabularul specializat al nunţii: *brădar* „flăcău care poartă bradul la nuntă” (v. DGS, I, s.v.), *călţunar* „persoană care ajută la masa pentru nuntă, care poartă darurile pentru mireasă etc.” (*ibid.*); *nuntari* „rude ale mirilor care ajută la pregătirea şi desfăşurarea nunţii” (v. DGS, II, s.v.). Termenii enumeraţi, derivate, ca mod de formare, au atras un termen simplu, care, în mod analogic, a primit derivativul ca o marcă strict formală, golită de sens. Faţă de *brădar* „flăcău, purtător al bradului la nuntă”, *călţunar* „purtător al călţunilor”[9], *nuntar* „participant activ la nuntă ...”, prin *stolnicar* < *stolnic* se realizează uniformizarea structurală a termenilor. În plus, mai adăugăm încă un factor: *în limba populară, derivatele sunt preferate cuvintelor simple, nederivate, din limba literară, ceea ce măreşte considerabil prezenţa sufixelor, cât şi a temelor cu care acestea intră în relaţie* (Tudose, *Derivarea*, 180). În acest fel, se explică tendinţa de a lărgi categoria derivatelor prin cuprinderea de pseudoformanţi şi de pseudoderivate.

4. Tăbăcár. Cu înţelesul „persoană specializată în tăbăcitul pieilor; argăsitor”, *tăbăcar* figurează în majoritatea dicţionarelor cu etimologia *tabac* + suf. *-ar*. Baza derivativă indicată, semnificând ea însăşi „tăbăcar”, constituie, în momentul de faţă, un termen învechit (v. DLR s.v. 1.). Dacă lucrătorul specializat s-a numit

[7] Preluat din TDO, 2, *stolnicar* este interpretat de Claudia Tudore, *Derivarea*, 280 ca şi *domnar* (v. Nota 2), adică integrat în seria derivativului.

[8] „Petrecere organizată în seara dinaintea nunţii, la casa miresei” (v. DGS, II, s.v.).

[9] [la mireasă] „Ciorapi de mătase albă, cu flori şi mărgăritare” (v. DA s.v. *călţuni*).

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

tabac, împrumut din limba turcă (*tabak*), apare întrebarea firească de ce a fost nevoie să se creeze un derivat şi, mai ales, de la aceeaşi temă. După toate probabilităţile, modificarea formală nu prezintă motivaţie semantică.

La baza creării derivatului presupunem analogia termenului preexistent (*tabac*) cu derivate în *-ar* din aceeaşi sferă de referinţă. Dacă avem în vedere faptul că *tabac* defineşte meseriaşul care pregăteşte materia primă pentru *blănar* şi *cojocar*, atunci putem accepta atracţia analogică exercitată de formaţiile citate asupra vechiului împrumut din limba turcă. Posibilitatea de interacţiune a termenilor menţionaţi a fost favorizată de coexistenţa simultană a acestora, fiind atestaţi în Anon. Car. (v. DA s.v. *blănar, cojocar*; DLR s.v. *tabac*). Secvenţe ca: *Făcând cercetare asupra breslei* ***cojocarilor şi blănarilor*** (a. 1801, v. DA s.v. *cojocar*), într-o potenţială variantă extinsă cu includerea *tabacilor* în enumerare, ar fi putut determina derivarea analogică cu rezultatul *tăbăcar*. În acest mod, s-a realizat o anumită regularizare terminologică în lexicul profesional din punctul de vedere al structurii unor unităţi: *blănar, cojocar, tăbăcar*. Cu timpul, derivatul dobândeşte credibilitate prin posibilitatea înscrierii în seria derivatelor în *-ar*, definind „nume de meseriaş” (*fierar, plugar*, chiar *argăsar*, din acelaşi domeniu de referinţă etc.), iar *tabac* îşi restrânge tot mai mult aria de răspândire. Ultima atestare a termenului, după DLR, provine din *Povestea vorbei* II, 52/11 de Anton Pann: *La* ***tabaci*** *cine munceşte / Pielea i se tăbăceşte*.

5. Toboşar figurează în dicţionare cu următoarele explicaţii etimologice: DLR: *tobaş* + suf. *-ar*; CADE: ung. *dobos* + *-ar*; SDLR: din mai vechiul *doboşar*, infl. de *tobă*, după magh. *dobos*; DEX cf. magh. *dobos*. Semantismul termenului, după DLR „persoană care bate *toba* (într-o orchestră sau într-o fanfară), (învechit şi regional) *tobaş*”, indică ceea ce se menţionează şi în paragraful rezervat etimologiei şi din care rezultă clar ordinea şi vechimea termenilor. După DLR, până la atestarea *toboşar* din 1701, cuvântul uzual era *tobaş*, derivat intern (*tobă* + suf. *-aş*). Întrebarea firească ar fi de ce a fost nevoie de un termen nou, mai precis, un alt *derivat*, creat prin suprasufixare. Ca şi în cazul *domnar*, răspunsul l-am putea găsi în materialele dialectale. Într-un text cules din Ştefăneşti, Vâlcea, de T. Bălăşel, apare următorul context: *La podul cu zalele, / Răsărit-a soarele! / Nu mi-e soare răsărit, / Ci mi-e neica-mpodobit, / Cu podoabe de argint, / Cu mâinile-n pozunar, / Cu doisprece* ***lăutari*** */ Şi cu şease* ***toboşari*** (Şez., I, 291). Situaţia semnalată pentru cazul discutat mai sus, *domnar*, se repetă: aceeaşi exigenţă a rimei care reclamă un anumit tip de structură (real ori potenţial: v. *supra jendar*), aici pentru *lăutari – tobaşi*, comun tranşelor finale din două versuri succesive, pentru a asigura armonia sonoră a textului. Totodată, pentru ca modificarea să fie pe deplin motivată şi credibilă, termenii implicaţi, cel activ şi cel pasiv, aparţin aceluiaşi domeniu de referinţă: *zlotar(iu), cărturar, jandar, domnar(iu)*, căci evocă viaţa socială şi categorii proprii acesteia: *lăutari* şi *toboşari* reprezintă denumiri de muzicanţi, în funcţie de instrumentul specific. Sintagma *cu doisprece lăutari*, structurată din numeral + nume este completată cu o sintagmă cu structură identică,

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

în cadrul căreia *tobaş* va fi amplificat cu particula lipsă: *-ar(i)*. Şi în acest caz, (supra)sufixarea se defineşte ca o modalitate de amplificare a unui termen aflat în poziția de rimă, dar insuficient structural. Cazul atestat în Vâlcea la sfârşitul secolului al XIX-lea este confirmat într-o culegere din prima jumătate a veacului următor în acelaşi ținut: *Foaie verde de măr dulce, / Sui, Mărie,-n deal la cruce, / De vezi neica cum se duce* [...] *Cu doisprece* ***lăutari****, / Cu cinsprece* ***toboşari****, / Cu douăzeci de* ***vuvari*** (Ciauşanu, *Vâlcea*, 81/449). De această dată, contextul influent, construit simetric din trei versuri terminate cu structuri identice, din punctul de vedere al sunetelor de încheiere, *lăutari, toboşari, vuvari*, a sporit în intensitate, în sensul că presupusa modificare *tobaş* > *toboşar* a devenit inevitabilă. Regularizarea numelor citate în enumerare prin crearea unui nou termen augmentat, a cărui impunere nu întâmpină dificultăți, ci, dimpotrivă, are la bază sprijinul unor derivate (pre)existente. Un argument evident care probează fixarea termenului amplificat este infiltrarea acestuia în repertoriul numelor de instrumentişti, în detrimentul primitivului rămas în lexicul dialectal, prin restrângere de sens: 1. „crainic care comunică veşti de interes obştesc în comunitățile săteşti” (*Duminica, primăria vestea prin* ***dobaşul*** *satului* – Agârbiceanu, P.M., 130 în DLR); 2. „colindător care, în cadrul sărbătorilor de iarnă, umblă cu *toba* sau cu *buhaiul*”: *Pe unde colindătorii au şi* ***dobe****,* ***dobaşii*** *au grijă să-şi caute din vreme* ***doba*** – Pamfile, *Crăciunul*, 38). În limba standard, în prezent, are curs, exclusiv, termenul secund, creat ulterior, prin extensiunea corpului fonetic: *Pe sub teii înfloriți, un grup de* ***lăutari****, cu* ***toboşarii*** *înainte, precedând o masă amorfă de țărani ce purtau lozinci scrise cu cretă pe scânduri proaspăt geluite ...* (D.R. Popescu, *Podul de gheață*, 1982, 323). Am putea observa că, la acest nivel, *toboşar* a preluat integral semantismul primitivului, fiindcă a substituit şi *tobaş* (*dobaş*) „crainic” ori „colindător”: *Din tinerețe ... a fost* ***toboşar*** *municipal* (Caragiale, *Opere*, II, 52). Când T. Pamfile evocă colindatul pe la casele marilor boieri de odinioară, practicat de către lăutarii vestiți din partea locului („profesionişti”), probabil nu întâmplător foloseşte noul termen, ci tocmai pentru că acesta s-a impus ca nume de instrumentist: *Tot asemenea făceau* ***lăutarii, toboşarii, flautiştii****, colindând în cete toată noaptea următoare cu lanterne pe la casele boierilor celor mari* (Pamfile, *Crăciunul*, 19). Cât priveşte, remodelarea *toboşar* < *tobaş* + suf. *-ar* nu ridică probleme deosebite pentru demonstrație, fiind vorba de modificări fonetice. Pentru credibilitatea explicațiilor de mai sus şi pentru plauzibilitatea modelării *toboşar*, adăugăm un caz similar, atestat în graiul românilor timoceni din Bulgaria. Este vorba de *gaidargiu* „cimpoier”, aparent formație sufixată cu analiza *gaidar* + suf. *-giu*. În realitate, *gaidar* < bg. *гайдар* reprezintă el însuşi un derivat, împrumutat ca atare din limba de origine, dar şi cu posibilitatea interpretării în graiurile româneşti unde a pătruns, deopotrivă, şi bg. *гайда* > *gaidă* „cimpoi”: *Să lua gaidă să le cânte şi toată ziua cânta* [...] *gaidă-i zicem noi, voi îi ziceți ciumpoi. Atunci erea* ***gaidargii*** *mulți* (Valea Dunării, 208). Derivativul comun în bulgară şi în română [-ar] favorizează recunoaşterea

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

derivatului căruia i se ataşează un nou sufix sub influenţa altui termen din aceeaşi sferă de referinţă: *bandagiu* < bg. *бандаджия*. *Multe* [h] *ori sunt, ama altili n-au lume* [= nume], *le jucăm aşa după* ***bandagii****, cum cântă* (Nestorescu, *Glosar* s.v.). *Mai-nainte avea* ***bande*** [= tarafuri] *satu,* ***bandagii****, toate-alea, şi ieşea la Paşti trei zile ... cântă dăpă nămiezi pe la ceasu trei-patru ieşea şi cânta până la nouă-zece-unsprezece* (Valea Dunării, 263).

6. Elementele lexicale (*domn**ar**, stolnic**ar**, tăbăc**ar**, toboş**ar***) pe care le-am grupat sub un singur termen, p s e u d o d e r i v a t e, au în comun câteva trăsături:

– formal, relevă aceeaşi tranşă terminală *-ar*;

– analiza tranşei menţionate arată faptul că termenii discutaţi nu s-au creat prin d e r i v a r e p r o p r i u - z i s ă, ci după modelul altor cuvinte fie din aceeaşi sferă de referinţă *stolnicar, tăbăcar*, pe de parte, *brădar, călţunar, nuntar*; *blănar, cojocar*, pe de altă parte, fie antonime: *domnar* faţă de *corturar, zlătar*, fie sinonime *toboşar – lăutar*;

– particula ataşată nu are valoare de sufix, rămânând numai un adaos strict formal, mimetic, care regularizează structural termenii aflaţi în proximitate, prin context (creaţie în versuri), prin domeniul de referinţă comun (nunta, v. *stolnicar*; prelucrarea pieilor, v. *tăbăcar*; muzica, v. *toboşar*);

– anularea valorii sufixale a particulei, atunci când aceasta este reală, se datorează bazei derivative, incompatibilă cu formantul în cauză şi, în consecinţă, şi cu derivarea. Incompatibilitatea bază/formant are ca explicaţie semantismul bazei, termen simplu (*domn*) ori derivat, în limba de origine: *stolnic*, sau în limba română: *tăbăcar*; *tobaş* (pentru ultimul preluăm poziţia DLR de a-l considera creaţie internă şi nu împrumut din maghiară), care nu tolerează derivativul, anulându-l ca sens, amplificarea efectuată ducând la redundanţă;

– în consecinţă, remodelaţi prin extensiunea corpului fonetic tip „derivare” termenii astfel amplificaţi, devin sinonimi cu propriile baze. Relaţia sinonimică astfel creată, este circumscrisă aceleiaşi familii lexicale al cărei nucleu îl reprezintă baza;

– în aceste condiţii, am fi putut denumi *domnar, stolnicar, tăbăcar, toboşar* drept f o r m a ţ i i a n a l o g i c e. Întrucât trei dintre ele au fost înregistrate în dicţionare, iar cel de al patrulea într-un studiu de specialitate (Claudia Tudose, *Derivarea*) şi calificate deja „derivate”, pentru a ne disocia, le denumim p s e u d o d e r i v a t e. Create după principiul derivării, ele reprezintă cuvinte noi numai parţial, sub aspectul formei, devenind sinonime ale cuvintelor primare. Apariţia acestora arată, încă o dată, că limba este un organism viu, că în procesul de comunicare, creativitatea vorbitorilor este imprevizibilă, iar regulile sunt încălcate, în virtutea exigenţei acestora;

– cât priveşte repartiţia termenilor prezentaţi, putem observa că într-adevăr, „aceştia sunt atestaţi într-o anumită zonă lingvistică” (Tudose, *op. cit.*, 280): *domnar*, în partea nordică, *stolnicar*, în partea opusă, cea sudică, iar *toboşar*, specific, pentru început, aceleiaşi arii nordice se generalizează prin preluare în limba standard, ca şi *tăbăcar*. Impunerea acestora din urmă se explică prin

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

necesitatea numelui de muzicant corespunzător instrumentului respectiv ori de muncitor pentru tăbăcitul pieilor, ca termeni unici. În timp ce *domnar* şi *stolnicar* dublează bazele respective, *tăbăcar* şi *toboşar*, s-au fixat şi s-au răspândit în consecință, prin preluare în limba standard, în detrimentul termenilor primordiali în restrângere progresivă evidentă, după cum atestă DLR.

Cât priveşte originea termenilor discutați, dicționarele ar trebui să indice „formație analogică: cf. ...” pentru a evidenția caracterul lor nonderivativ.

ABREVIERI

AFLR	*Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.
Bârlea, L.P.M.	Ion Bârlea, *Literatură populară din Maramureş*, [Vol.] I–II, [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1966.
Bîrlea, *Antologie*	Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I–III, Bucureşti, 1966.
Bud, P. P.	Tit Bud, *Poezii populare din Maramureş*, adunate de ..., Bucureşti, 1908.
CADE	I. - Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric şi geografic ilustrat*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926–1931].
Ciauşanu, *Vâlcea*	G. F. Ciauşanu, G. Fira şi C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi*, cu un glosar, Bucureşti, Editura Cultura Națională, 1928.
CL	„Cercetări de lingvistică”, Cluj(-Napoca), 1956–1993.
DA	Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.
DEX	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționar explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1986.
DGS, I–III	*Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, volumul I, Literele *A–C*; volumul II, Literele *D–O*; volumul III, Literele *M–Z*, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2009, 2010, 2011.
DLR	Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei, 1965 şi urm.
DR	„Dacoromania”, Cluj, 1921–1948.
Folclor Maram.	*Antologie de folclor din județul Maramureş*, Vol. I. *Poezia*, redactor responsabil Ion Chiş Ster, Baia Mare, Asociația Etnografilor şi Folcloriştilor din județul Maramureş.
Gl. regional	V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional* [Bucureşti], Editura Academiei, [1961].
Nestorescu, *Glosar*	V. Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*. Glosar dialectal, Bucureşti, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011.
Pamfile, *Crăciunul*	T. Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul*. Bucureşti, 1914 (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri şi studii XX).
Papahagi 1925	Tache Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti.

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)

SCL	„Studii şi cercetări lingvistice” [Bucureşti], Institutul de Lingvistică din Bucureşti. Anul I (1950), ş. u.
SDLR	August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti (etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)*. Ediţiunea întâia, Iaşi, 1939.
Sevastos, *Nunta*	E. Sevastos, *Nunta la români,* Studiu istorico-etnografic comparativ. Bucureşti, 1889.
Şez.	*Şezătoarea*. Revistă pentru literatură şi tradiţii populare, Fălticeni. Anul I, 1892 ş. u.
TDO	*Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967.
Tudose, *Derivarea*	Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară*, 1978.
Valea Dunării	*Sărbători şi obiceiuri*. Răspunsuri la chestionarele *Atlasului etnografic român*, *Românii din Bulgaria*, volumul II. *Valea Dunării*, coordonator Emil Ţârcomnicu, Bucureşti, Editura Etnologică, 2011.

SUR QUELQUES PSEUDO-DÉRIVÉS AU NIVEAU DIALECTAL

RÉSUMÉ

L’article discute quelques mots appartenant au vocabulaire dialectale (*domnar, stolnicar, tăbăcar, toboşar*), créés dans la même manière: pas par la dérivation, mais par l’analogie avec des termes situés dans le même contexte qui ont imposé leur extension formelle par une particule non dérivative.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Bucureşti

BDD-A15316 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:07:39 UTC)